

OD REDAKCJI

Oddajemy do rąk Czytelników piąty już tom serii wydawniczej pt. „Głos – Język – Komunikacja”. Podobnie jak poprzednie, także ten podejmuje problematykę przeszkód w komunikacji, mających różne podłoże: brak wystarczających kompetencji językowych, komunikacyjnych i kulturowych, ale także ograniczenia funkcjonalne (ze strony zarówno aparatu nadawczego, jak i odbiorczego), anatomiczne, psychiczne, neurologiczne, intelektualne, środowiskowe itp.

Tym razem tematem przewodnim poszczególnych artykułów stały się emocje towarzyszące komunikacji. Człowiek jest istotą społeczną i musi – z powodów naturalnych i kulturowych – porozumiewać się z innymi, o czym przekonuje w jednym z artykułów zamieszczonych w tomie Kazimierz Ożóg. Nie można jednak zapominać, że od jakości tych kontaktów językowych, od ich skuteczności, fortunności i przebiegu zależy bardzo dużo. A, jak powszechnie wiadomo, komunikat nadawcy odbierany jest nie tylko na poziomie językowym, ale także na poziomie pozawerbalnym (poprzez obserwację mimiki, gestów, tonu głosu itp.). Przekazując jakkolwiek komunikat, ujawniamy swój stosunek do drugiego człowieka, do pojęć, do świata, a tym samym odkrywamy – czy tego chcemy, czy nie – własne emocje.

Sposób wyrażania emocji zależy od wielu czynników: sytuacji komunikacyjnej, rzeczywistości kulturowej¹, kompetencji językowych czy nastroju mówiącego itp. Wprawdzie ukrywanie emocji jest wyrazem racjonalnego stosunku do rzeczywistości², ale z emocjonalności trudno jest nam się wyzwolić, bo –

---

¹ Sporo na temat kulturowych uwarunkowań nazywania i wyrażania emocji pisała Anna Wierzbicka, która dowodziła, że nie można analizować emocji w oderwaniu od kultury, zob. np. A. Wierzbicka, 1999, *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and universals*, Cambridge: Cambridge University Press; A. Wierzbicka, 1999, *Mówienie o emocjach, semantyka, kultura i poznanie* [w:] *Język – umysł – kultura*, Warszawa: PWN, s. 138–188. Zob. też K. Kuś, 2010, *Teoria emocji Anny Wierzbickiej*, „Linguistica Copernicana”, nr 1 (3), s. 207–224.

² W bardzo ciekawej książce prezentującej teksty z zakresu antropologii emocji (M. Rajtar, J. Straczuk, 2012, *Emocje w kulturze*, Warszawa) znajdują się rozważania dotyczące początków zainteresowania emocjami. Redaktorki tomu odwołują się do filozofii starożytnej (Sokratesa, Platona), w której emocje były obecne jako negatywny punkt odniesienia – były czymś szkodliwym, zagrażającym rozumowi. Stąd właśnie wywodzi się charakterystyczna dla euroamerykań-

choć nie jest ona logicznie umotywowana – wynika z właściwości psychicznych³, jest wpisana w naszą naturę. A język, jako najdoskonalszy środek porozumiewania się, pozwala utrwalić uczucia, ale też pomaga je określić. Swoją naturę można wyrazić nie tylko przez leksemę nazywającą uczucia, ale także poprzez środki słowotwórcze czy ton głosu⁴. Jednak dla komunikacji ważne jest też to, co niezwerbalizowane. Są bowiem wśród nas osoby, które nie tylko nie potrafią mówić o uczuciach, ale nie potrafią podjąć komunikacji, np. w obawie przed wyśmianiem, odrzuceniem. Są też tacy, którzy w ogóle nie odczuwają potrzeby komunikowania się. Jeszcze inną grupę stanowią osoby przeżywające stres, napięcie w konfrontacji z osobami zmagającymi się z problemami z mówieniem.

Badaniami emocji zajmują się naukowcy z różnych dziedzin, wykorzystując przy tym – w zależności od celów i charakteru badań – różne metody; także w tym tomie głos na temat emocji zabrali przedstawiciele różnych nauk i zawodów: pedagodzy, logopedzi, językoznawcy, psychologowie, terapeuci. Tom ma zatem charakter interdyscyplinarny. Otwierają go dwa bardzo ciekawe i niezmiernie ważne artykuły dotyczące kompetencji językowych i komunikacyjnych, ale przede wszystkim kulturowych. W pierwszym z nich profesor Kazimierz Ożóg dowodzi, że każdy akt komunikacji niesie ze sobą emocje: z jednej strony radość ze spotkania z drugim człowiekiem, z możliwości poznania, a z drugiej strony – lęk przed agresją językową ze strony interlokutora. Autor wprowadza bardzo ciekawą kategorię, którą nazwał **komfortem komunikacyjnym**. Skupia się zwłaszcza na trzech czynnikach, które mogą budować lub niszczyć ów komfort: grzeczności językowej, maksymach konwersacyjnych Grice’a i wybranych elementach językowej niegrzeczności. Dowodzi, że słowa dobre budują ogólną, przyjemną, pożyteczną dla rozmówców atmosferę dialogu, otwarcia na drugą osobę, życzliwego traktowania, co jest niezbędne dla fortuności aktów mowy; z kolei brak komfortu zakłóca komunikację, rodzi frustrację uczestników, wywołuje lęk, obraża godność osoby. W drugim artykule z tej części profesor Henriette Langdon, bazując na osobistych doświadczeniach, przedstawia sytuację osób dysponujących kilkoma kodami językowymi (bi- oraz multilingwalnych), funkcjonujących w różnych środowiskach i kulturach. Analizuje zmienne, które odgrywają rolę w wieloletnim procesie utrzymania języka ojczystego (polskiego) u osoby dwujęzycznej zamieszkującej całe życie za granicą, oraz akcentuje znaczenie znajomości kilku języków u osób dotkniętych zabu-

---

skiego kręgu kulturowego dychotomia serca i rozumu (por. też <http://www.edupress.pl/wartopreczytac/art,400,emocje-w-jezyku-jezyk-emocji.html>).

³ Por. M. Bugajski, 2007, *Język w komunikowaniu*, Warszawa.

⁴ Na temat emocji w języku i ekspresjonizmów zob. więcej np. w: S. Grabias, 1981, *O ekspresywności języka*, Lublin: Wydawnictwo Lubelskie; B. Budzik, 2014, *Emocje w języku, język emocji*, „Polonistyka”, nr 4.

rzeniami komunikacji powstałymi w wyniku nagłych zdarzeń czy chorób otępiennych. Autorka podkreśla, że aby prawidłowo ocenić umiejętności komunikacyjne i zaplanować interwencję, konieczne jest przeprowadzenie nie tylko diagnozy stanu obecnego pacjenta, lecz także szczegółowego wywiadu dotyczącego historii znajomości języków. Ten postulat staje się coraz bardziej aktualny zwłaszcza w aspekcie wzrostu różnorodności języków i kultur, z którymi spotykamy się na co dzień.

Drugą część tomu tworzą dwa artykuły dotyczące zaburzeń płynności mowy. Oboje autorzy analizują ten problem w kontekście emocji towarzyszących zarówno samym osobom jękającym się, jak i ich otoczeniu: rodzinie, terapeutom, nauczycielom itp. Maria Faściszewska podkreśla, że jękanie może wpływać na obniżenie jakości życia dziecka jękającego się, dlatego niezwykle ważna jest szeroka diagnoza wszystkich aspektów tego zaburzenia, tzn. nie tylko niepłynności czy współruchów, ale również postaw i emocji towarzyszących komunikowaniu się, i to zarówno u dziecka, jak też u jego najbliższego otoczenia. W artykule zaprezentowano ponadto narzędzia diagnostyczne pomocne w ocenie postaw i emocji towarzyszących jękaniu, a także wskazano sposoby profilaktyczno-terapeutyczne wspierające jękające się dziecko w radzeniu sobie z trudnymi uczuciami. Z kolei Łukasz Kowalczyk dokonuje modyfikacji modelu góry lodowej Sheehana, by opisać istotę jękania w procesie diagnostyczno-terapeutycznym. Omawia ponadto wieloczynnikową koncepcję jękania zakładającą indywidualną kombinację uzupełniających się czynników (fizjologicznych, lingwistycznych, psychologicznych oraz środowiskowych), które mogą stanowić przyczynę wystąpienia tego zaburzenia mowy u jednostki.

W trzeciej części Czytelnik znajdzie artykuły omawiające sposoby wspomaganie osób (głównie dzieci) z różnymi problemami komunikacyjnym, których podłożem mogą być m.in. zaburzenia emocjonalne. Aleksandra Buchholz i Joanna Ilnicka podnoszą wagę wczesnej interwencji terapeutycznej dla rozwoju dziecka z niepełnosprawnością, podkreślając przy tym rolę wsparcia dla rodziny małego pacjenta. Omawiają funkcjonowanie ośrodków wczesnej interwencji i – co bardzo ważne – analizują sytuację rodziców, którzy muszą się zmierzyć z trudnym zadaniem wychowania dziecka z niepełnosprawnością (problem pokazany został na przykładzie dzieci ze spektrum autyzmu). Także Maria Bystrzanowska poświęca swą uwagę dziecku z zaburzeniami w sferze emocji. Prezentuje przypadek 5-letniego chłopca ze zdiagnozowanym mutyzmem wybiórczym. Autorka – zgodnie z metodologią studium przypadku – opisuje diagnozę i terapię logopedyczną chłopca, uwzględniającą aktywny w niej udział rodziców i przedszkola (nauczycieli, kolegów). Przypadek Kamila dowodzi, iż odpowiednio prowadzona terapia może sprawić, że nawet dziecko ze sporymi zaburzeniami osobowości zaczyna normalnie funkcjonować zarówno w grupie rówieśniczej, jak i w relacjach z dorosłymi – w różnych sytuacjach społecznych. Autorką kolejnego artykułu jest surdologopeda pracująca w Szwajcarii – kraju,

który od lat 70. XX w. jest jednym z czołowych państw prowadzących badania nad implantami ślimakowymi i w którym dokonano pierwszych operacji wszczepienia implantu. Edyta Tomińska Conte pokazuje, jak zorganizowane jest tam wsparcie dzieci z wadą słuchu i ich rodzin, a w szczególności, jak przebiega opieka logopedyczna nad dzieckiem w Szwajcarii romańskiej. Ostatni artykuł tej części jest poświęcony zastosowaniu muzyki w terapii logopedycznej dzieci. Monika Budkowska opisuje wpływ muzyki na funkcjonowanie całego organizmu, a także na terapię poszczególnych zaburzeń z perspektywy logopedycznej. Szczególnie cenna jest prezentacja różnych form pracy z dźwiękiem i możliwości zastosowania ich w terapii indywidualnej i grupowej dzieci.

Czwarta część monografii gromadzi artykuły bardzo zróżnicowane tematycznie i metodologicznie. Pierwszy z nich, autorstwa wykształconej w Niemczech, a pracującej w niemieckojęzycznej części Szwajcarii Polki, Anny Marii Pękackiej, jest kontynuacją teoretycznych rozważań podjętych w poprzednim tomie. W swoim drugim artykule autorka analizuje proces terapii pacjentki z afazją typu Brocki: przedstawia praktyczne zastosowanie w diagnostyce testu acheńskiego oraz modelu logogenowego Tesaka oraz produkcji i recepcji języka Levelta w terapii. Poza polskie badania logopedyczne wychodzi także autorka kolejnego artykułu, Katarzyna Ita Bieńkowska, która postanowiła przybliżyć polskim logopedom nieco zapomnianą postać zasłużonego dla rozwoju słowackiej logopedii docenta Józefa Liszki (w 100. rocznicę jego urodzin). Przy tej okazji badaczka omawia historyczne powiązania i współczesną współpracę polskich i słowackich logopedów, a także wskazuje możliwe obszary współdziałania oraz wymiany myśli naukowej. Kolejny artykuł to prezentacja narzędzia do oceny umiejętności językowych i społecznych dzieci z autyzmem i innymi zaburzeniami w rozwoju – VB-MAPP, który jest oparty na analizie zachowań werbalnych B.F. Skinnera. Tekst zawiera opis narzędzia, prezentację najważniejszych badanych operantów oraz opis praktycznego zastosowania uzyskanych w diagnozie wyników, a jak dowodzi Joanna Mikołajczyk, używanie właściwych narzędzi diagnostycznych jest warunkiem dokonania dokładnej oceny umiejętności wyjściowych pacjenta – bez tego nie może być mowy o efektywnej terapii. Ostatni artykuł, autorstwa Agnieszki Myszy, jest recenzją książki Agnieszki Płusajskiej-Otto, poszerzoną o refleksje dotyczące zajęć z emisji głosu dla studentów kierunków nauczycielskich.

Tom kończy emocjonalny esej, już drugi z serii *Moje życie z...*, tym razem dotyczący życia z depresją. Swoim refleksjami na temat tej często lekceważonej choroby podzielił się młody mężczyzna, Witold Tuleja. Depresja rozwinęła się u niego pod koniec studiów, czyli w tym okresie życia, który przez wiele osób uznawany jest za najpiękniejszy. On w tym czasie musiał się zmagać z brakiem wiary w ludzi, w Boga, w siebie... Dziś opisuje, jak poradził sobie z problemem, ale też prosi o to, byśmy wszyscy byli czujni i patrzyli na innych ludzi z troską, byśmy nie byli obojętni. Witku, jesteśmy z Tobą i życzymy dużo siły!

Podobnie jak poprzednie tomy tej serii, także tę publikację adresujemy przede wszystkim do studentów logopedii, ale także do logopedów, nauczycieli, pedagogów, dziennikarzy, studentów i wszystkich innych osób czynnie pracujących głosem i nad głosem. Mamy nadzieję, że lektura prezentowanych tu tekstów zainspiruje czytelników do samokształcenia i pracy, której celem jest rozwijanie umiejętności komunikacyjnych dzieci i dorosłych z różnymi problemami dotyczącymi nadawania i odbioru mowy, a także problemami z panowaniem nad emocjami, zwłaszcza tymi negatywnymi, powodującymi brak komfortu komunikacyjnego.

Agnieszka Myszka
Katarzyna Ita Bienkowska